

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Vážená pani
Ing. Pavla B e n d o v á ,
ř e d i t e l k a
odboru církví
Ministerstva kultury,
Maltézské náměstí č. 1,
110 00 P r a h a 1

V Plzni, 13.dubna 2007
č.j. DFPr 101/07

Vážená paní ředitelko,

dovolujeme si předložit posouzení otázky církevního vlastnictví z toho úhlu pohledu, zda církev svůj majetek vlastnila, anebo šlo pouze o jeho správu.

I.

Předně je třeba si uvědomit, že dobou, která nás zajímá, je konec čtyřicátých let 20.století, kdy byl majetek církvím různými způsoby odnímán, s ohledem na vytčený účel posudku (řešení majetkových vztahů mezi státem a církvemi) není totiž asi rozhodující, v jakých majetkových vztazích byly církev třeba ve 13. století.

Je tedy třeba na vlastnictví, o které nám jde, nahlížet z úhlu pohledu právních předpisů, platných a účinných do začátku 50.let dvacátého století. Šlo zejména o obecný zákoník občanský (č. 946/1811 Sbírký zákonů soudních), který

byl z podstatné části zrušen k 1.1. 1951 (ve zbytku, který nás zde nezajímá, dokonce až v roce 1965).

II.

Obecný zákoník občanský (dále budeme uvádět již jen "o.z.o.") stanovil výslovně, že subjektem vlastnictví může být každý, koho z takového práva nevylučuje zákon.

V době, o kterou jde, tedy platilo, že "vlastnictví míti a nabývatí může vůbec každý, kdo způsobilý jest k právům" (Randa, A. : Právo vlastnické, česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1922, str. 7), což vycházelo právě z výslovného ustanovení § 355 o.z.o., že "každý, koho zákony výslovně nevylučují, jest oprávněn vlastnictví nabývatí."

Jen na okraj k ilustraci tehdejšího nahlížení na majetek církví bychom rádi již zde ocitovali judikát tehdejšího Nejvyššího správního soudu z roku 1925, publikovaný v Bohuslavové sbírce (č.4829/1925). Připomeňme jen, že vlastnictví majetku bylo v dané době označováno jako jmění (např. § 287 o.z.o. : "mincovní nebo poštovní či jiné regály, statky komory /státní pokladny, z latinského camera/, horní a solná díla nazývá se státním jměním," podle § 288 téhož se obecní majetek nazývá "obecní jmění," soukromý majetek panovníka se v § 289 o.z.o. označuje za "zeměpánovo jmění" atd. Takže : *Ačkoli jmění církve římsko-katolické je po stránce soukromoprávní decentralizováno v jednotlivé majetkové podstaty, tvoří přece ... jeden celek* (Bohuslavova sbírka, č. 4829/1925).

Podle tehdejších předpisů byly ovšem některé osoby skutečně z možnosti vlastnit a nabývat vlastnictví zákonem vyloučeny (například vojenští zběhové podle dekretu č. 599/1842 a na základě principu vzájemnosti i cizinci, v jejichž zemi nemohli nabývat vlastnictví občané našeho státu a států, jež našemu státu předcházely (v době před druhou světovou válkou tak byli z vlastnictví vyloučeni zejména občané Černé hory a Rumunska). Podle československých předpisů upravujících pozemkové reformy nemohli občané cizích států nabývat vlastnictví půdy přidělem (srov. § 3 zákona č. 81/1920 Sbírky zákonů a nařízení).

Aby církve či církevní instituce nemohly být vlastníky majetku, musel by to vylučovat zákon.

To se skutečně v některých případech stalo : Z nabývání vlastnictví totiž byli vyloučeni ti řeholníci, kteří složili slavný slib chudoby (netýkalo se ovšem kongregací, kde byl skládán jen jednoduchý slib chudoby), slib působil vždy pouze do budoucna, takže dříve získaného majetku řeholník nepozbýval (judikáty publikované ve sbírce Glaser-Ungerově, Nová řada, č. 5638 a 5900). Pokud byl řeholník, který složil slavný slib chudoby, později ustanoven vikářem, kaplanem nebo farářem, zase se k nabývání vlastnictví stal způsobilým (Glaser-Unger, Nová řada, č. 1048). Navíc se vyloučení z nabývání vlastnictví netýkalo příslušníků řádu německých rytířů a řádu maltézských rytířů (srov. císařský patent č. 451/1840, citováno podle Randa, A. : Vlastnické právo, Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1922,, str. 8). Toto vyloučení se však stejně týkalo jen jednotlivých řeholníků.

Podle církevního práva (konkrétně podle závěru Tridentského koncilu) byl z nabývání vlastnictví nemovitosti vyloučen řád kapucínů a řád minoritu. Na základě toho bylo vydáno ministerské nařízení č. 95/1858 ze dne 13.června 1858, jež mimo jiné stanovilo, že *ostatní řády a kongregace jsou způsobilé nabývat vlastnictví* (podrobněji srov. Rouček, Fr. - Sedláček, J. : Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, Linhart, Praha 1935, díl II., str. 209). Tehdejší právní věda i soudní praxe tedy jednoznačně dovodily, že *"...Židé jsou nyní úplně způsobilí nabývat vlastnictví, rovněž i veškeré řády a kongregace, leč by korporace taková (jako řád kapucínů a minoritu) podle stanov svých byla nezpůsobilá nabývat nemovitých statků..."* (Randa, A. : cit. dílo, str. 10).

Církevní instituce (ani církve jako takové) tedy z vlastnictví vyloučeny nebyly.

Jen na okraj, je věcí natolik známou, že netřeba přinášet argumenty, že podstatná část církevního majetku byla předmětem pozemkové reformy. Je však třeba si uvědomit, že předmětem záboru podle pozemkových reforem z doby po 1. světové válce byl velký majetek pozemkový, vymezený jako soubor nemovitostí, jehož výměra přesahuje 150, resp. 250

hektarů, pokud jej vlastní jedna osoba, případně je ve spoluvlastnictví více osob (Sedláček, J. : Pozemková reforma, nakl. Barvič a Novotný, Brno 1922, str. 11). Samo *podrobení církevních nemovitostí pozemkové reformě tedy znamená, že na ně bylo nahlíženo jako na vlastnictví církve* (vlastnictví státu, zemí, obcí a okresů bylo totiž ze záboru zákonem vyloučeno !). Tak Sedláček, J. (in Pozemková reforma, nakl. Barvič a Novotný, Brno 1922, str. 62) upozorňuje, že podle § 3 litery b) záběrového zákona jsou ze záboru vyňaty pozemky některých vlastníků, kromě státu jde o země, okresy a obce.

III.

Dále je třeba uvést, že v některých (zpravidla však současných) pracích se majetek církví označuje za veřejný statek a dovozuje se z toho, že nepatří církvím. Musíme si však uvědomit, že tyto názory vycházejí z popletení pojmu veřejný statek v dnešní právní vědě a téhož pojmu veřejný statek v době platnosti o.z.o., kdy se za veřejný statek považovaly právě jen věci v obecném užívání (dnes jde o chodníky, silnice a podobně).

O.z.o. totiž veřejný statek definuje jako věci, jež je všem členům státu povoleno jen užívat, jako silnice, veletoky, mořské břehy (srov. § 287 o.z.o.), jde tedy o věci, jež i dnes jsou předmětem tzv. obecného užívání (typicky chodníky). To, že něco je veřejným statkem (chodník) ovšem nikdy neznamenal, že by taková věc neměla či dokonce nemohla mít svého vlastníka (pozemek pod chodníkem někomu patří), jen věc mohou určeným způsobem užívat všichni (každý může po chodníku chodit, ale jen vlastník na něm může stavět). V tomto směru lze odkázat například na judikát z Vážného sbírky (č. 6230) podle kterého věci ve veřejném užívání nejsou extra commercium (tedy vyňaté z právního obchodu) a vlastnictví k nim je možné, shodné judikát ze Sbírký Glaser-Ungerovy, č. 13.267). Judikatura uvádí jako příklad veřejnou kapli, do které každý může přijít a modlit se (je tedy předmětem obecného užívání, podle tehdejší terminologie byla veřejným statkem), ale jen vlastník ji může například přestavět nebo zbourat (judikát zveřejněný v Bohuslavově sbírce pod č. 3140/1924 konstatuje, že skutečnost, že je

kaple v soukromém vlastnictví nevyklučuje její veřejný charakter: "přece jest všem věřícím přístupna," tj. její charakter jako veřejného statku podle tehdejších předpisů).

Například v opakovaně citovaném díle Antonín Randa rovněž uvádí (str. 18-19), že za věci vyňaté z právního obchodu, tedy možnosti je vlastnit, "nelze nikterak považovati...věci k službám božím zasvěcené (res sacrae, jako kostely, oltáře, církevní náčiní). Nebot tyto věci jsou vlastnictvím církevních ústavů..." (Randa dodává : nebo i soukromníků, jako domácí kaple).

O tom, že církve majetek skutečně vlastnily, svědčí také právní úprava privilegované vydržecí doby (čtyřicetileté) v ustanovení § 1472 o.z.o. Ta je nezbytná k nabytí vydržením sice proti "správcům statků církví," ale také proti "správcům státek státních," a "statků ... obcí a jiných dovolených souborů" (čímž byly míněny všechny právnické osoby, srov. Krčmář, J. Právo občanské, práva věcná, Všeherd, Praha 1934, str. 82 anebo Sedláček, J. - Rouček, Fr. : Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, Linhart, Praha 1935, díl VI., str. 464). Zákon tedy výslovně hovoří o "statcích církví," jež klade na roveň "statkům státním" a "statkům obcí," jakož i jakýchkoli jiných právnických osob (i když se vydržení uplatňuje proti správcům těchto statků). Úprava vydržení tedy jednoznačně uznávala vlastnictví církví (podle tehdejšího pojetí statek rovná se majetek).

IV.

Nakonec je třeba zmínit i judikaturu socialistických soudů.

Ústavní soud přitom opakovaně judikoval, že orgány demokratického státu se nemohou k vlastníkům chovat přísněji, než judikatura nejttotalitnějších období (např. v nálezu sp.zn. IV.US 35/96, ale i dalších).

Je proto třeba říci, že ani judikatura nejttotalitnějšího období, tj. padesátých let, ani pozdější socialistická judikatura, nikdy nepochybovaly o tom, že církve tzv. církevní majetek vlastní.

Tak v rozhodnutí zveřejněném pod č. 260/1050 tehdejší Sbírky rozhodnutí československých soudů se posuzuje zcizování církevního majetku pro účely pozemkové reformy a soud se přitom dovolává i ustanovení § 10 tehdy platného zákona č. 218/1949 Sb., podle kterého církev majetek vlastní a stát na něj pouze dozírá (podle citovaného ustanovení stát skutečně *dozírá na majetek církví a náboženských společností*). V judikátu publikovaném pod č. 90/1955 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek bylo judikováno, že církevní majetek není národním majetkem, protože jeho vlastníkem není stát, ale církev, stát jej toliko dotuje.

Rovněž v rozsudku sp.zn. 3 To 6/71, publikovaném pod č. 47/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, bylo konstatováno, že jde o majetek sice vlastněný církví, ale dotovaný státem (Nejvyšší soud v rozsudku výslovně uvádí, že odcizené sochy "náleží do církevního majetku..."), o majetku patřícím církví a dotovaném státem se hovoří např. i v judikátu zveřejněném pod č. 22/1986 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Ani soudy socialistického státu tedy nepochybovaly o tom, že církev svůj majetek vlastní.

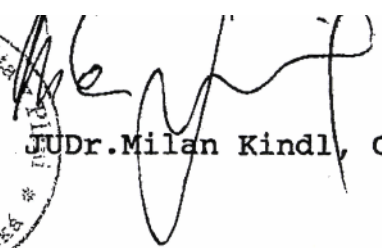
Lze proto shrnout, že názory, že církev nevlastnila, ale jen spravovala majetek, jsou charakteristické spíše pro současnost a nemají žádnou oporu v dřívějších právních předpisech ani soudní judikatuře. Z těch naopak plyne, že církev svůj majetek vlastnila. Že judikatura dlouhodobě charakterizovala církevní instituce jako veřejnoprávní korporace, nemá z tohoto hlediska význam (zcela jistě nikdo nebude zpochybňovat existenci majetku státu jen proto, že stát je subjektem veřejného práva).

V Plzni, 13.dubna 2007

Za Fakultu právnickou
Západočeské Univerzity v Plzni

Doc. JUDr. Antonín Hrdina, DrSc.

JUDr. Milan Kindl, CSc.